

Filozofsko naziranje umetnosti

Mnogi su svesni umetnosti i služe se njom kao likom života koji može da doprinese njihovom opstajanju. Ima raznih ispoljavanja umetnosti i oblika njenog angažovanog delovanja u životu. Ne može se sigurno tvrditi koji su likovi umetnosti najpogodniji i najvredniji i kako će se umetnost dalje razvijati.¹⁾ Mogu se opažati mnoga pitanja koja se otvaraju u umetnosti. Za one, koji nastoje da ta pitanja odgovorno promišljaju, cela umetnost je i problem mišljenja. Pri stalnom vraćanju njenom određenju, pita se kakva bi filozofija bila u stanju da najdalje dopre u shvatanju umetnosti. Nema jedinstvenog odgovora. U estetici se očekivalo da će posle mnogo napora biti pronađen dovoljno prihvatljiv način razmišljanja o umetnosti. Estetika je uspevala da bude korisna kod izvesnih razumevanja umetnosti, ali se često sumnjalo da je upotrebiva i za probijanje ka suštini umetnosti i da može da bude sasvim valjano zasnovana. U filozofiji umetnosti se obično smatra da ne sme da bude nikakvog unapred određenog pristupa umetnosti. Ona postaje promašena ako u njoj umetnost ostaje samo početni razlog filozofiranja, a nema dovoljno osvrtnja na zamršena zbivanja u umetnosti.

Svet je u sve većoj krizi i problem je može li se nekako naći izlaz iz nje. Svetski moćnici stalno namerno otvaraju nova krizna žarišta i trude se da pri tome nešto ugrabe. Uvereni su da se ljudi uvek pokoravaju jačoj sili i ne osvrću mnogo na pamet. Moćnicima je potrebna politika koja stalno laže da je istina, a ne ona umetnost koja koristi laž ne bi li stigla do svog lika istine. Ubeđenja moćnika su dovela do ekonomske i političke nestabilnosti i osećanja nesigurnosti većine ljudi. Ozbiljna umetnost ne može da se prihvati zadatka suzbijanja ovog osećanja, a virtuelna umetnost nije u stanju da ga obavlja. Mnogi su se nadali da bi "veliko spremanje" filozofije ipak moglo da pomogne.

1) U pristupu koji se označava i kao artivizam nisu uvek najvažniji umetnički ciljevi.

I estetika i filozofija umetnosti su se našle unutar vrtložnog teorijskog preoblikovanja koje je nekad ličilo na potpuno besmislen kaos. Dok estetičari uglavnom nastoje da nekako prilagode estetiku daljem opstajanju u opštoj krizi, neki filozofi umetnosti su zainteresovani da shvate razloge raspadanja tradicionalnih elemenata prostora umetnosti. Nadaju se da bi poimanje krize umetnosti možda moglo da pomogne njenom novom uzletu i da bi rešavanje teorijskih problema vezanih za umetnost moglo da ukaže i na moguće dalje puteve filozofije.

Estetička nesigurnost i nepotpunost često je ukazivala i na potrebu stalnog teorijskog preutemeljavanja i pristupanja razmišljanju o umetnosti sa stanovišta filozofije umetnosti. Estetika je problem kad ometa napore filozofije umetnosti.¹⁾ Filozofija umetnosti postaje problem onda kada joj velika podsticajna uloga u filozofiji nije dovoljna, već teži da bude teorija u kojoj se mogu naći odgovori na sva filozofska pitanja. Izgleda da se pri pristupanju pitanjima umetnosti zasad mora uvek imati na umu i odnos filozofije umetnosti i estetike. Mora se uzimati u obzir da su mnoge filozofije umetnosti i dalje po inerciji koristile naziv "estetika", a druge, i pored svog filozofskog naziva, nisu uspevale da prevaziđu okoštalo estetičko razumevanje.

Često se veruje da se estetičari nikada ne bave samo umetnošću, ali da ona kao "privilegovan predmet estetike" može da im obezbedi siguran osnov za konstituisanje mnoštva "estetičkih predmeta". Da li ti predmeti mogu da se budu izraz cele stvarnosti, dela stvarnosti koji čine "lepe stvari", "lepa stvorenja", "lep duh", ili su pre svega isečak stvarnosti koji sadrži umetnička dela koja mogu da postoje na poseban način? Neki, kao Morpurgo-Taljabue, su smatrali da se jedna estetička teorija uvek oslanja pre svega na druge estetičke teorije. To, međutim, ne mora da znači da se u njoj skreće pogled od umetnosti.

Estetsko je metakategorija estetike, koja se upotrebljava i u filozofiji umetnosti. Kako definisati osnovne pojmove estetike? Grešili su oni koji su se trudili da po svaku cenu izvedu kla-

1) Slično tome, u sociologiji su se izborili za njen status nauke, ali problem nastaje kada se osporava da se u filozofiji društva mogu promišljati problemi društva.

sična određenja svih estetičkih kategorija. Verovatno na pitanja, zbog kojih su nastajale kategorije, nije moguće precizno i do kraja odgovoriti. Važnije je uočiti ono što se u nekom vremenu povezuje s ovim pitanjima.

Sve češće je pitano "*šta je doista estetika*" (ili po nekima "šta bi morala da bude estetika"). Odmah je iskrsavalo i drugo, danas aktuelnije pitanje – "*šta zapravo s estetikom*" (što se ponekad zaoštravalo do pitanja "da li estetika /još/ ima razlog postojanja"). Treba li se u estetici baviti pitanjima koja su predmet razmišljanja u filozofiji umetnosti? Milan Damnjanović je pitao da li je estetika posebna nauka ili filozofija.¹⁾ Time je, kao mnogi pre i posle njega, preskočio osnovno pitanje - da li je estetika (još) uopšte moguća.²⁾³⁾ Nikolaj Hartman je tvrdio (i ne samo on) da je sudbina estetike da nas razočara. Da li je to dovoljan razlog da se odustane od nje? Estetika ima dugu predistoriju, kratku istoriju i neizvesnu budućnost.⁴⁾

Koji je bio osnovni razlog uspostavljanja estetike? Da li je ona nastala kao odgovor na uvećane potrebe za filozofskom disciplinom okrenutom umetnosti ili su razlozi bili pre svega drugi? Da li je, takva kakva je stvorena, bila u stanju da sačuva i interes same umetnosti? Ko može da se bavi estetikom i na koji način? Najveći deo filozofa koji su se interesovali za probleme umetnosti možda se uvek pre svega trudio da zadovolji filozofski interes, a manje ili više zapostavljao interes umetnosti.⁵⁾

1) Damnjanović, M., *Strujanja u savremenoj estetici*, Fond za izdavačku delatnost Univerziteta u umetnosti u Beogradu, 1984, 12 /prvo izdanje: Naprijed, Zagreb, 1966/

2) Damnjanović je tvrdnjom da je estetika "filozofska nauka" pokušao da neprimereno poveže filozofiju i nauku. Po njemu je estetika moguća i nezavisno od umetnosti. Ukoliko bi to bila potpuna odvojenost, šta bi bio predmet estetike? Teorijsko delo može da podstiče razvijanje drugih teorijskih dela, kao što jedno umetničko delo podstiče oblikovanje drugih. Teoretičari se obično trude da jasno odrede predmet teorije. Ako se veza estetike i umetnosti sasvim odbaci, moralo bi se reći na šta se estetika odnosi.

3) Mnogi su odbijali da estetika bude nalik "baba-devojci". Po nekima je ne treba smatrati ni "babom" ni "devojkom". Težili su i da je smeste daleko i od filozofije i od nauke.

4) Treba li estetika da prevaziđe svoje poreklo i da li ona to može? Dosta dugo postojanje estetike nije razlog da se ne razmatra njeno zasnivanje. U filozofiji se još uvek razmišlja i o pitanjima postavljenim pre više od dve i po hiljade godina.

5) Neki smatraju da ovo i nije neka zamerka, jer je u svakoj disciplini normalno da se prvenstveno čuvaju njeni interesi.